

Pàtria, nació i terra global, en la tasca educativa

Josep Maria Puigjaner
Escriptor i llicenciat en filosofia

L'ANY 1985 ELS BISBES DE CATALUNYA VAN FER UNA DEMOSTRACIÓ DE CONVICCIONS I VALENTIA en un document ja inscrit en els annals de la història d'aquesta terra. Donaren fe de la realitat nacional de Catalunya, afaïçonada al llarg de mil anys d'història, alhora que recordaren que l'Església havia contribuït poderosament a la forja de la nacionalitat catalana i al manteniment de la seva llengua en èpoques difícils. Encara més, aquell document parlava d'amor a la pàtria com una faceta important de l'amor al proïsme i una mostra de la solidaritat bàsica amb les persones del nostre entorn.

Ben mirat, aquell document, *Arrels cristianes de Catalunya*, venia a ser una compensació solemne de diverses dècades de submissió al franquisme i d'abstenció davant l'afebliment dels senyals d'identitat del país. Hem de reconèixer que la tasca pedagògica desenvolupada per religiosos i religioses en les dècades posteriors a la Guerra Civil col·laborà a la diabòlica tasca d'intentar fer desaparèixer Catalunya com a poble. Es poden adduir arguments de caràcter exculpador que rebaixen la gravetat del pecat, però no les seves funestes conseqüències. Per exemple, que la societat catalana ja acceptava, de bon grat o per força, aquella situació de subordinació al domini dels guanyadors de la guerra.

Sobre aquesta malifeta generalitzada, amb poques excepcions, perpetrada per les escoles de titularitat religiosa, en vaig fer una refle-

xió el 1979, en dates properes a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, en aquests termes: «Em direu —deia als educadors de l'escola cristiana— que éreu fills d'obediència, obligats executors d'unes normes que venien de més amunt. Ja ho sé. Per bé que això no justifica la pròpia consciència, ni amorteix gens la maldat intrínseca de les actuacions, és evident que els vostres superiors eren els responsables últims i principals d'aquella sèrie innombrable d'actes quotidians atemptatoris contra la formació que mereixien milers de petits ciutadans catalans. Per damunt d'ells, però, en el vèrtex d'aquella abominable operació, hi havia uns bisbes que exercien el rol d'agents superiors d'una colonització espiritual ordida i dirigida des de les instàncies governamentals del feixisme victoriós».

Confesso que el text és dur, però penso que ara, trenta anys més tard, cal adonar-se novament de la magnitud de l'error comès. Perquè, a més, els responsables d'aquella operació de desnaturalització pedagògica i lingüística podien trobar arguments de gran contundència en el magisteri de la jerarquia suprema de l'Església Catòlica, per no acceptar els abusos d'un poder polític injust. Ja a l'any 1941, el papa Pius XII qualificava d'immoral l'opressió oberta o disfressada de les peculiaritats culturals i lingüístiques de les minories nacionals. Doctrina que fou reiterada per Joan XXIII a l'encíclica *Pacem in Terris* (1963) quan insistia en el fet que l'ofegament sistemàtic de la vitalitat i del desenvolupament de les minories nacionals constituïa una intolerable violació de la justícia.

Han transcorregut gairebé vint-i-cinc anys des de la publicació d'aquell document que la història ja està consagrant. Tanmateix, avui hi ha sòlides raons per a dubtar que una presa de posició tan nítida i confortant aconseguís la signatura de tots els bisbes actuals de Catalunya. Avui, com en altres èpoques, l'Església cristiana d'aquest país posseeix la titularitat de centenars de centres d'ensenyament i, per tant, exerceix una clara influència en l'educació d'infants, adolescents i joves. En conseqüència, s'enfronta amb el deure de plantejar a milers de persones en formació en quin país han vingut al món, quina cultura emmarca la seva vida, a quina llengua han de ser fidels i quina pàtria han d'estimar.

Arrels cristianes de Catalunya venia a ser una compensació solemne de diverses dècades de submissió al franquisme i d'abstenció davant l'afebliment dels senyals d'identitat del país.

Pàtria, un concepte que commou

No vull defugir, per si a algun educador li fa servei, un breu examen d'aquesta paraula, *pàtria*, sovint blasmada i ridiculitzada. Per a mi, i crec que per a molts, malgrat escepticismes i desmitificacions, *pàtria* és encara un concepte vital que mou i que commou, que acarona i que esquinça quan hom retorna a casa des d'altres terres, quan s'exilia a altres latituds o quan hom percep que la *pàtria* és agredida. *Pàtria* és una realitat interioritzada de potència incalculable, és quelcom que resideix a dintre de l'entranya de cadascú i que es defensa pam a pam en la pau i en la guerra.

I en una mirada geogràfica, *pàtria* és el conjunt de paratges on la naturalesa esdevé pròxima i penetrable fins a la fruïció. És l'àmbit en què se sent la cadència única de la llengua pròpia i la música saborosa de cada paraula. És a dir, allò que no podem percebre en cap altre dels molts àmbits del món que, obeint a la lògica identitària, també gaudeixen d'una llengua singular, d'una cantarella verbal i d'una escala musical on es mouen les paraules. *Pàtria*, comptat i debatut, és l'escenari, vast o reduït, en què, com descriu el poeta Martí Pol, estem cridats «a compartir misteris i desigs d'arrel molt noble i secreta» en el temps que se'ns concedeix per a viure.

Tot això és la *pàtria*, i tot això es pot ensenyar amb la intenció de transmetre un missatge que està destinat a penetrar, com una arrel profunda, en l'interior de nois i noies en l'etapa de formació. Els mestres i professors no poden oblidar mai que els alumnes, a més d'instruir-se i anar sumant coneixements, van treballant el perfil del seu esperit. Ajudar-los en aquesta tasca vital constitueix l'aspecte més noble, més lloable i més transcendent de la missió educativa.

Continuïtat o desig de perpetuar-se

Entre els continguts del missatge a transmetre a les noves generacions, hi ha la idea-força de la continuïtat. Aquella continuïtat que Ferrater Mora destacà com una de les formes de la vida catalana. Els pobles, per coherència interna, tenen un instint i alhora un desig de perpetuar-se. Si busquem la raó profunda de cada fenomen nacional, ens adonem que l'estil original, singular, que cada nació presenta davant del món, és a dir, el que cada nació és en si mateixa, no obeeix a cap propòsit de distingir-se d'altres pobles o nacions, sinó que expressa el que cada nació ha de ser per al món. Hom diria que a l'entranya de cada poble glateix una convicció ferma i de gran profunditat: la de ser insubstituïble per al món concebut com a conjunt de pobles, com a retaule on la suma d'identitats col·lectives i, per consegüent, de cultures, constitueix un tot harmònic. L'assagista bàltic Walter Schubart escrigué, ja fa dècades, que un poble que visqui únicament en funció de si mateix, o que pretengui la dominació sobre un altre poble, tindrà afanys nacionals, però no posseirà mai una essència nacional, una autèntica identitat nacional.

Penso que ha de ser un veritable goig per a l'educador en aquest temps convuls, escèptic i nihilista que és el nostre, proposar-se de transmetre a la gent jove aquest sentit de continuïtat d'un poble. Els mestres tenen a les mans que les noves generacions se sentin protagonistes de la marxa del seu poble cap al futur i, en conseqüència, vulguin agafar amb empena el relleu.

Una feina més àrdua, però potser encara més engrescadora, és la dels docents que treballen en escoles on la proporció d'alumnes procedents de la immigració és alta o altíssima. També aquests alumnes, evidentment, s'han de sentir cridats a incorporar-se activament a la gran empresa de la continuïtat del poble que assumeixen com a propi. L'arribada d'aquests centenars de milers de persones —els pares d'aquests nois i noies— ha estat i està essent una injecció de vida i de força de treball sense les quals el cos social de Catalunya hauria passat per situacions carencials. A poc a poc, amb més o menys intensitat, aquests nous catalans van sentint la seva pertinença al país que els ha

Ha de ser un veritable goig per a l'educador, en aquest temps convuls, escèptic i nihilista, transmetre a la gent jove aquest sentit de continuïtat d'un poble.

acollit. Potser encara no la viuen en profunditat, però una bona proporció d'ells la consideren necessària. Molts comencen a ser conscients que la realitat col·lectiva els implica i els compromet com a ciutadans. La condició nacional de Catalunya ja no és per a molts nouvinguts una cosa artificial i secundària. I no són pocs els que s'han adonat que el futur de Catalunya també depèn d'ells i no solament dels catalans de tota la vida.

Consciència de Terra global

La *pàtria*, però, i avui com mai, no podem deixar de situar-la en un món global. Tot ho tenim com més va més a prop. No es pot passar per alt el que succeeix en altres indrets allunyats dels cinc continents. Cada dia que passa ens fa prendre consciència d'una Terra immensa, plural i alhora interdependent en gairebé tot. És impossible que els països s'ignorin entre si. I com més avancem en aquesta globalització, més veritable esdevé la màxima de l'escriptor llatí: «Res que sigui humà no em resulta aliè». Tot i així, aquest món en creixent globalització necessita que les *pàtries* siguin sòlides, constants i fidels cadascuna d'elles a la seva específica memòria. Les *pàtries* no volen desaparèixer o quedar reduïdes a una mera reminiscència del pretèrit. Per això combaten per no ser víctimes d'un nou i colossal colonialisme que les convertiria en mercats i en generadores de beneficis econòmics a favor d'uns explotadors — individuals o col·lectius — sense escrúpols i, per descomptat, sense *pàtria*.

A més, per a navegar pel mar de la globalització, s'ha de mantenir un punt de referència, una identitat precisa, una *pàtria* concreta. Com diu un dels nostres catalans universals, Manuel Castells, prestigiós espe-

cialista en la societat de la informació i professor de la Universitat de Berkeley (Estats Units), «per a navegar pels fluxos (per la xarxa) cal tenir un referent, cal tenir una àncora», que és la identitat de cadascú.

Sembla fora de dubte que la globalització anirà causant certs impactes a les *pàtries*, però elles, amb les seves llengües, amb les seves cultures, amb les seves realitzacions artístiques i sobretot amb la seva forma de cultivar els valors de l'esperit, continuaran dempeus. Penso i confio que, en benefici de la Terra, les pàtries es mantindran fermes. Subsistirán perquè la majoria de les persones de tots els països pensen i desitgen allò mateix que va escriure el famós periodista italià Indro Montanelli: «Vull entrar en el món de la globalització no com un apàtrida, sinó amb la meva pròpia identitat».

Aquestes consideracions sobre el fenomen de la globalització que afecta pobles, *pàtries* i nacions ens porta a prendre consciència de la nostra condició de ciutadans de la Terra, a adonar-nos que tots ens devem a la pàtria global, la Terra. La Terra és la comunitat de l'espècie humana, aquella en la qual compartim amb tots els humans el principi i la fi de la nostra existència: la vida i la mort. Per tant, estem advocats, i cada dia amb més urgència, a sentir la Terra, a escoltar el batec de la Terra, a enamorar-nos —diríem— de la Terra.

La consecució de l'objectiu de la solidaritat mundial, que comporta compromisos de respecte als drets humans, de combat a favor de les causes de la llibertat i de la justícia, i d'esforç per la conservació del planeta, reclama la contribució de tots els pobles. En conseqüència, les *pàtries* no solament han de ser fidels a si mateixes i han de procurar per la seva perdurabilitat a la Terra, oferint el millor de si mateixes al conjunt universal dels pobles, sinó que han de vetllar, totes elles, per la possibilitat de pervivència del Planeta, que és la Terra de totes les terres, la *Pàtria* de totes les *pàtries*.

Els pobles, tant com cadascun dels ciutadans que hi viuen, han de prendre consciència de la Terra: dels seus problemes de present i de les seves expectatives de futur. Nosaltres, ciutadans de Catalunya, evidentment també. I la *nostra pàtria*, la que entre tots configurem, ha d'assumir el seu compromís amb la Terra. Amb tota la modèstia que aconsella la nostra condició de país geopolíticament petit, hem de col-

Des d'una cosmovisió cristiana,
ens considerem convidats a millorar
personalment el nostre compromís
amb la Terra.

laborar a l'evolució del Planeta cap a noves metes d'humanització. No podem perdre mai de vista que la humanitat, tot i els seus retrocessos puntuals, va avançant implacablement vers la seva maduresa, alhora que accedeix a la plena consciència de les afinitats internes que vinculen tots els éssers humans i que, com a conseqüència, agermanen les pàtries. No és difícil constatar, a cada pas que fem i a cada telediari que veiem, que a la Terra la dominació de l'home per l'home, que avui revesteix formes maquillades, menys escandaloses que en temps pretèrits però igualment asfixiants, encara predomina sobre la solidaritat i el sentit comunitari. Si som fidels a les conviccions més sòlides i als sentiments més nobles que resideixen en les capes profundes, i poc visitades, del nostre interior, ens veurem empesos a treballar perquè l'odi i el menyspreu no ofeguïn, al nostre entorn o a l'entorn global, l'amistat i la comprensió.

Contribuir al procés d'humanització

Només cal recordar certs episodis de la història per a concloure que les religions de l'amor i les ideologies de la fraternitat no han estat prou potents per a contenir els rius de barbàrie que han travessat d'un cap a l'altre la vida de la humanitat. Aquesta constatació, però, no ens ha de portar a la dimissió de les creences i de les conviccions. Des d'una cosmovisió cristiana, ens considerem tothora convidats a millorar personalment el nostre compromís amb la Terra i amb la trajectòria que la humanitat va descrivint sobre la pell del planeta. Però també col·lectivament, com a poble que constitueix una petita part d'aquesta Terra, ens podem proposar metes de solidaritat global. Ens honoraria molt que, a més de complir amb el deure de sobreviure, nosaltres els

catalans ens formuléssim el propòsit de contribuir a fer avançar el procés ascendent d'humanització, que es realitza cada vegada que al món es fa un pas endavant en allò que és prioritari per al benestar de la persona: la llibertat, la justícia, la convivència, l'acció solidària.

Per a empènyer cap endavant aquest procés d'humanització comptem —ens assegura Edgar Morin— amb un *principi vital*: el principi de l'esperança en la desesperança, que és aquell que es basa en l'autoregeneració de tot el que és viu, empesa per la tensió irrefrenable cap al futur. A més del vital, actua en la persona un *principi antropològic* bàsic, en virtut del qual sabem que *l'homo sapiens* només ha utilitzat fins al dia d'avui una petita part de les possibilitats de la seva ment i del seu esperit. Estem encara molt lluny d'haver esgotat la capacitat virtual de la humanitat en el camp de la intel·ligència, de l'afectivitat, de la cultura, de la política i de la vida social.

Ara bé, ni l'instint de regeneració que flueix de tot ésser viu, ni els recursos potencials de la ment i de l'esperit encara per desenvolupar, ens poden proporcionar cap certesa, i ni tan sols cap probabilitat de reeiximent, però sí que tenim possibilitats de prosseguir amb expectatives d'èxit l'aventura humana. Caldrà, però, que persones i pobles incrementem la vivència d'aquesta nova conquesta de l'esperit humà que denominem *sentit de la Terra*. Un dels precursors d'aquesta ja imprescindible sensibilitat fou Teilhard de Chardin. Com mou i causa una mena d'estremiment aquella seva formulació interrogativa: «Qui despertarà en la Humanitat la immensa potència espiritual que dormita en el seu fons multitudinari? Ho haurà de fer el *sentit de la Terra*, que revela a cada home que una part de si mateix existeix en tots els altres. Això produirà en la massa dels humans el sorgiment d'un nou i universal principi d'afectivitat». Em sembla que aquestes paraules esdevenen una injecció de dinamisme i alhora una invitació a col·laborar, cadascú amb la seva personalitat i des del seu lloc, en el procés ascendent de la vida de l'home a la Terra. Aquests dos formidables pensadors, Morin i Teilhard, ens conviden a compartir el propòsit i el risc d'anar més enllà dels horitzons tímids i vulgars que tantes vegades tenim la temptació de considerar definitius, quan en realitat són sempre provisoris.

L'examen de la lletra i del rerefons del document *Arrels cristianes de Catalunya* ens ha portat fins aquí. Hem anat de la *Pàtria* al *sentit de la Terra*, empesos per la globalització. La societat catalana de fa un quart de segle encara no vivia intensament el fenomen global, ni s'havia plantejat tan a fons la incidència de les *pàtries* en el conjunt del planeta. I, per tant, la redacció del document dels bisbes no abasta aquestes temàtiques. Tanmateix, ara que acabem la primera dècada del segle XXI, la vivència d'un cristianisme amb vocació d'incidència en la vida real d'un país, convida amb el mateix esperit del document, a projectar un raig de llum sobre la funció dinamitzadora del procés d'humanització que Catalunya podria desenvolupar en el concert mundial dels pobles.